

Diak
Puheenvuoro

18

KEIJO PIIRAINEN

Kriisiavusta vastuulliseen asiakasohjaukseen

Opas sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja
prosessin haltuunottoon

Keijo Piirainen

KRIISIAVUSTA VASTUULLISEEN ASIAKASOHJAUKSEEN

OPAS SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN RAKENTEEEN JA
PROSESSIN HALTUUNOTTOON

Diak

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2018

DIAK **PUHEENVUORO** 18

Kannen kuva:

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-321-6 (painettu)

ISBN 978-952-493-322-3 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2209 (Diak Puheenvuoro, painettu)

ISSN 2343-2217 (Diak Puheenvuoro, verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-322-3>

PunaMusta Oy

Tampere 2018

TIIVISTELMÄ

Keijo Piirainen

KRIISIAVUSTA VASTUULLISEEN

ASIAKASOHJAUKSEEN

Opas sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin haltuunottoon

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2018

49 s.

Diak Puheenvuoro 18

Kuntoutumisen tukemiseksi, kuntoutusta koskevan asiantuntijatyön toteuttamiseksi ja kuntoutusasian hallinnolliseksi haltuun ottamiseksi tarvitaan selkeyttä. Julkaisun tarkoituksena on toimia yleistajuisena sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin kuvauksena tilanteessa, jossa sosiaalinen kuntoutus on vielä suuressa osassa maakuntia ja kuntia jäsentymätöntä. Tarkoitusta varten lukija perehdytetään verraten yleispiirteisesti sosiaalisen kuntoutuksen rakenteeseen ja prosessiin päävaiheineen, ja kuvataan vastuullisen asiakasohjauksen (case management) malli.

Julkaisun toivotaan edistävän sosiaalisen kuntoutuksen aiempaa yhdenmukaisempaa toimeenpanoa ollen kuvauksen osalta oppaan luonteinen. Tulevaisuuden ja kehittämisenäkymien osalta jotkut lukijat saattavat havaita jopa pamfletinomaisuutta. Julkaisussa sosiaalinen kuntoutus on muun muassa lainsäädännön kautta kiinni tämänhetkisissä rakenteissa, mutta ottaa huomioon vastuulliseen asiakasohjaukseen liittyviä tulevaisuuden tarpeita. Ajatuksena on, että sosiaalisen kuntoutuksen rakenne ja prosessi voivat pysyä varsin samoina, vaikka sosiaalityön, sosiaalipalvelujen ja varsin huoltopainotteisen toiminnan järjestämisen tapa muuttuisi niin, että maakunta vastaisi tehostettuna tukena annettavan sosiaalisen kuntoutuksen erityisen tuen järjestämisestä.

Julkaistu perustuu erityisesti sosiaalihuoltolaissa määriteltyihin sosiaalityön tehtäviin, sosiaalityön prosessirakenteeseen, lakiin sosiaalihuollon ammattihenkilöistä, sosiaalialan ammattieettisiin periaatteisiin, kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotuksiin kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi ja sosiaalisen kuntoutuksen hanketyössä saatuihin kokemuksiin (erityisesti SOSKU – Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke). Erityistä huomiota julkaisussa kiinnitetään sosiaalityöntekijöiden vastuulliseen asiakasohjaukseen, erilaisten palvelujen ja tuen muotojen yhteen sovittamiseen sosiaalisessa kuntoutuksessa sekä omatyöntekijöiden antamaan tukeen kuntoutustavoitteiden saavuttamisessa.

Asiasanat: kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, sosiaalityö, toimeenpano

Teemat: Hyvinvointi ja terveys

ABSTRACT

Keijo Piirainen

**FROM CRISIS HELP TO RESPONSIBLE
REHABILITATION COUNSELLING
Guide to the structure and process of social
rehabilitation**

Helsinki:

Diaconia University of Applied Sciences, 2018

49 p.

Diak Puheenvuoro 18

[Diak Speaks 18]

We need clarity in order to support coping, to carry out specialised rehabilitation-related work and to manage the administrative aspects of rehabilitation. This publication is intended to be a general-level description of the structure and process of social rehabilitation in Finland in a situation in which many aspects of social rehabilitation remain unclear in many regions and municipalities of the country. To fulfil its purpose, the publication introduces the reader to the structure and the main phases of the social rehabilitation process and describes the case management model.

The description in this publication forms a guideline, and we hope it promotes greater uniformity in the implementation of social rehabilitation. Some readers may even consider the style to be polemic where the future and future developments are discussed. The publication treats social rehabilitation in the context of the current legislative structures but takes note of future needs related to case management. The idea is that the structure and process of social rehabilitation could remain rather as they are even if the organising of social work, social services and care-oriented activities change so that the counties are in charge of the provision of special-support social rehabilitation when it is offered in enhanced form.

The views in this publication are founded on the duties of social work as specified in the Social Welfare Act, on the process structure of social work, on the Act on Social Welfare Professionals, on the ethical principles of social care, on the proposals for the reform of the Finnish rehabilitation system by the Rehabilitation Reform Committee, and on the experiences obtained in social rehabilitation projects (especially SOSKU - Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämissanke, a national-level social rehabilitation development project). The publication shows particular attention to case management by social workers, to the

integration of various services and support forms within the realm of social rehabilitation, and to the support provided to clients by their task-centered workers so that the clients may reach their rehabilitation goals.

Key words: rehabilitation, social rehabilitation, implementation, social work

Themes: Welfare and health

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	9
2	SOSIAALINEN KUNTOUTUS TEHOSTETTUNA TUKENA ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLE	13
3	SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN JÄRJESTÄMINEN JA ETENEMINEN	17
3.1	Vastuullinen asiakasohjaus ja annettava tuki	17
3.2	Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma	19
3.3	Voimavaralähtöiset ratkaisut, palveluiden toteuttaminen ja menetelmät	25
3.4	Vaikutusten arviointi	27
3.5	Asiakkuuden päättäminen ja saattaen vaihtaminen	28
4	KUNTOUTUKSEN YHTEISTYÖ	29
5	TULEVAISUUS JA KEHITTÄMINEN	31
	LÄHTEET	34
	LIITTEET	36
	LIITE 1. Palveluntuottajan esimerkki yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen etenemisestä	36
	LIITE 2. Menetelmäesimerkki ryhmätoiminnasta tavoitteiden asettamisen ja saavuttamisen tukena	38
	LIITE 3. Ryhmätoiminta osana työelämäosallisuuden vahvistamista	39
	LIITE 4. Ryhmätoiminta osana työelämäosallisuuden vahvistamista	41
	LIITE 5. Jalkautuva työ sosiaalisen toimintakyvyn palauttamiseksi ja vahvistamiseksi	42
	LIITE 6. Vaikutusten osoittaminen	44
	LIITE 7. Kehittäjäasiakas-toimintamalli osana sosiaalista kuntoutusta	46

1 JOHDANTO

Julkaisun tarkoituksena on toimia yleistajuisena sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin kuvauksena tilanteessa, jossa sosiaalinen kuntoutus on vielä suuressa osassa maakuntia ja kuntia jäsentymätöntä (Piirainen, Suikkanen & Linnakangas 2018).

Julkaisussa esitellään sosiaalisen kuntoutuksen rakenne ja prosessi päävaiheineen: kuntoutuksen etenemisen palvelutarpeen arvioinnista kuntoutuksen päättämiseen. Kuntoutumisen tukemiseksi, kuntoutusta koskevan asiantuntijatyön toteuttamiseksi ja kuntoutusasian hallinnolliseksi haltuun ottamiseksi tarvitaan selkeyttä. Rakenteiden ja prosessien selkeys on ollut yksi suomalaisen ammatillisen kuntoutuksen menestystekijä, ja sama tarve on myös sosiaalisessa kuntoutuksessa. Sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin haltuun ottamiseksi julkaisussa kuvataan vastuullisen asiakasohjauksen (case management) malli, joka käynnistyy palvelutarpeen arvioinnilla ja asiakassuunnitelman tekemisellä. Vastuullista asiakasohjausta luonnehtii se, että sosiaalisessakin kuntoutuksessa jollakin taholla on oltava kokonaisvastuu toiminnasta. Jonkin toimijan on ikään kuin pidettävä asiakkaan kuntoutumisen kudelmaan liittyvät langat käsissään.

Julkaisun toivotaan edistävän sosiaalisen kuntoutuksen aiempaa yhdenmukaisempaa toimeenpanoa ollen kuvauksen osalta oppaan luonteinen. Tulevaisuuden ja kehittämistarpeiden osalta julkaisussa saatetaan havaita jopa pamfletinomaisia piirteitä. Yhdenmukainen kuntoutuksen toteuttamisen tapa on asiakkaiden oikeuksien näkökulmasta olennaista, koska se lisää kuntoutuksen läpinäkyvyyttä ja asiakkaiden tasa-arvoa. Sosiaalisen kuntoutuksen ohjausmekanismeista etenkin sosiaalihuoltolaki antaa vahvat puitteet prosessin ja rakenteen jäsentymiselle. Rakenne ja prosessi voivat pysyä varsin samoina, vaikka sosiaalityön, sosiaalipalvelujen ja varsin huoltopainotteisen toiminnan järjestämisen tapa muuttuisi niin,

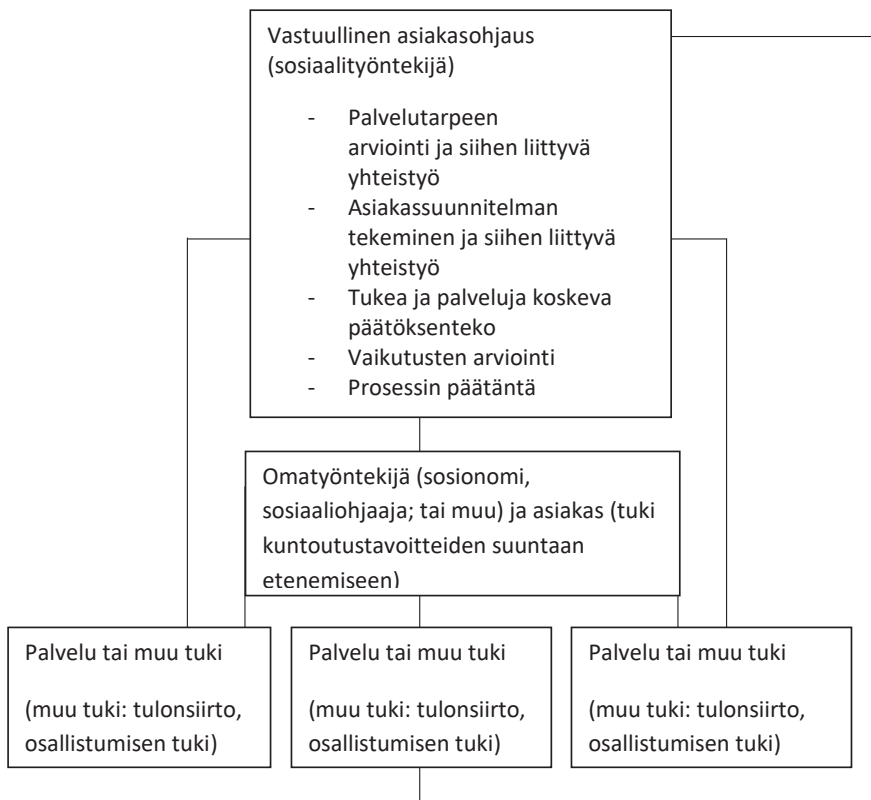
että maakunta vastaisi tehostettuna tukena annettavan sosiaalisen kuntoutuksen erityisen tuen järjestämisestä.

Kuntoutuksen osajärjestelmien asiantuntijoille ja asiakkaille julkaisun toivotaan siis tarjoavan kuvauksen siitä, millaisten vaiheiden kautta sosiaalisessa kuntoutuksessa edetään, ja tekävän näin ollen sosiaalisesta kuntoutuksesta läpinäkyvämpää. Samalla kuvauksen toivotaan auttavan suhteuttamaan paikallista eritavoin järjestettyä sosiaalista kuntoutusta julkaisussa esitettyyn malliin. Ajatuksena on, että sosiaalinen kuntoutus ei ole luonteeltaan tiettyyn tilanteeseen hetkellisesti annettavaa kriisiapua, vaan tavoitteellista toimintaa niin kuin muukin kuntoutus. Luonteeltaan julkaisu on pikemminkin jäsenitys ja toimintarakenteen kuvaus kuin sosiaalisen kuntoutuksen työkalupakki tai seikkaperäinen normikoelma. Se soveltuu käytettäväksi siirtymävaiheessa, jossa sosiaali- ja terveystalujen rakenteet, järjestäminen ja tuotanto uudistuvat. Esimerkiksi tilaaja-tuottaja-malli jatkaa vahvistumistaan.

Julkaisu perustuu erityisesti sosiaalihuoltolaissa (L 1301/2014) määriteltyihin sosiaalityön tehtäviin, lakiin sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (L 817/2015), sosiaalityön prosessirakenteeseen (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 23), sosiaalialan ammattieettisiin periaatteisiin (Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017. Talentia. Ammattieettinen lautakunta 2013–2016), kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotuksiin kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi (2017) ja sosiaalisen kuntoutuksen hanketyössä saatuihin kokemuksiin ja kehittämistarpeisiin (etenkin SOSKU – Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke, ks. Kostilainen & Nieminen 2018). Erityistä huomiota kiinnitetään sosiaalityöntekijöiden vastuulliseen asiakasohjaukseen, erilaisten palvelujen ja tuen muotojen käyttöön (yhteen sovittamiseen) sosiaalisessa kuntoutuksessa sekä omatyöntekijöiden antamaan tukeen kuntoutustavoitteiden saavuttamisessa. Prosessikuvaus sisältää mahdollisuuden, että palvelut ja tukitoimet voidaan tuottaa eri tuottajien ja toimijoiden toimesta. Tukitoimet eivät välttämättä ole palvelua, vaan esimerkiksi tulonsiirto harrastuksissa tukemiseksi.

Rakenteeltaan julkaisu noudattaa sosiaalisen kuntoutuksen etenemistä niin, että sosiaalityöntekijän kelpoisuuden omaava työntekijä vastaa sosiaalisen kuntoutuksen vastuullisesta asiakasohjauksesta. Näiltä osin tehostetun ja erityisen tuen käsitteet ovat kuntoutusasian etenemisen luonnetta ja vastuullisen asiakasohjauksen roolia avaavia. Julkaisussa esitetään, että mikäli sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat ovat pääasiassa tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevia, kuntoutuminen ja siihen liittyvä tuki on rakenteellisesti järjestettävä tämän pääsäännön varaan eikä poikkeustapausten lähtökohdista.

Julkaisu etenee niin, että johdannon jälkeen määritellään, mitä sosiaalinen kuntoutus on. Sitten esitellään sosiaalisen kuntoutuksen asiakasprosessi eri vaiheineen. Prosessi alkaa asiakkaiden valikoitumisesta ja sosiaalisen kuntoutuksen vireille tulosta. Se jatkuu palvelutarpeen arvioinnilla ja asiakassuunnitelman laatimisella. Suunnitelmaa seuraa asiakaskohtaisten päätösten tekeminen ja palveluiden toteuttaminen tilaajan lähtökohdista ja palvelutuottajien käytettävissä olevaa menetelmäperustaa noudattaen. Sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä erityispiirteenä on toiminnallisuuden käyttö kuntoutustavoitteiden saavuttamisessa. Näiltä osin kysymys on laajan keinovalikoiman yhdestä ulottuvuudesta: voitaneen jopa verraten väljästi sanoa, että ”toiminnallisista menetelmistä”. Olennainen osa tavoitteellista kuntoutusta on asiakaskohtaisten vaikutusten arviointi. Mikäli tavoitteet saavutetaan, on pohdittava asiakkaan jatkomahdollisuuksia, joita muun muassa koulutus- ja työvoimaviranomaiset tarjoavat. Edellä lyhyesti kuvatussa etenemisen rakenteesta muodostuu sosiaalista kuntoutusta koskeva vastuullisen asiakasohjauksen malli, joka on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1. Vastuullisen asiakasohjauksen malli sosiaalisessa kuntoutuksessa

Myös niin sanottu saattaen vaihtaminen sisältyy vastuullisen asiakas- ja palveluohjauksen malliin. Asiakasprosessiin liittyy keskeisesti yhteistyö muun kuntoutuksen ja muiden toimijoiden kesken, minkä vuoksi sitä käsitellään omassa luvussa. Lopuksi hahmotellaan sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuutta sekä kehitys- ja kehittämisenäkymiä. Julkaisu tarjoaa joitain esimerkkejä sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen toteutuksesta ja menetelmistä. Lyhyet kuvaukset niistä on sisällytetty liitteisiin (LIITTEET, s. 36).

2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS TEHOSTETTUNA TUKENA ERITYISTÄ TUKEA TARVISEVILLE

Kuntoutuksen ajattelutapaan on aina kuulunut se, että kuntoutuminen on yksilöllistä ja eteneminen tapahtuu ennen kaikkea kuntoutujan itsensä varassa, vaikka järjestelmä antaa kuntoutumiseen kannusteen ja tuen. Kuntoutuminen edellyttää siis omaa tavoitteen asettelua, motivaatiota ja toimintaa. Niitä ja tavoitteen saavuttamista tuetaan kuntoutuksella. Nuorten ja työikäisten kuntoutukseen on aina liittynyt vahva koulutuksen, työmarkkina- valmiuksien edistämisen ja työllistymisen orientaatio.

Kuntoutuja on oman elämänsä ja oman kuntoutumisensa paras asiantuntija. Kuntoutumista tapahtuu aina yhteiskunnallisten palvelujen, tulonsiirtojen ja muun tuen keinoin. Kuntoutus ei ole perusluonteeltaan ennaltaehkäisevää muussa mielessä kuin syrjäytymisen ehkäisemisen tarkoituksessa. Tosin esimerkiksi työeläkelainsäädännön mukaiseen kuntoutukseen liittyy myös ennaltaehkäisevää ulottuvuutta työkyvyttömyyden uhka -käsitteen ja siihen liittyvän arvioinnin kautta. Kyseisessä lainsäädännössä työkyvyttömyyden uhka on yksi kuntoutuksen käynnistämisen perustelu. Tässä mielessä sosiaalinen kuntoutus on varsin toisen tyyppistä, sillä tavallisesti asiakkaat ovat erityistä tukea tarvitsevia, eikä heillä ole välittömiä työllistymisen edellytyksiä. Joissakin hallinnollisissa kuvauksissa heille on jopa annettu vaikeasti syrjäytyneen status.

"Sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan vaikeasti syrjäytyneiden henkilöiden paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen vahvistamalla kuntoutettavan sosiaalista toimintakykyä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä" (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Kuntoutus).

Vaikeasti syrjäytyneet ovat erityisen tuen tarpeessa olevia asiakkaita eivätkä enää luonteeltaan ennaltaehkäisevien toimien varassa tuettavia. Jo nykyistä sosiaalihuoltolakia valmisteltaessa oli tiedossa, että ainakin osa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista on varsin vaikeassa tilanteessa. Lakiin liittyvässä hallituksen esityksessä (HE 164/2014) todetaan, että sosiaaliseen kuntoutukseen valikoituneiden elämäntilanteet ovat heidän elämäntilanteisiinsa liittyvien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden osalta varsin vaikeat, ja että he tarvitsevat monia palveluja.

Sosiaalityön asiantuntemuksen ja sosiaalisen kuntoutuksen ehtoihin liittyvä tehostetun ja erityisen tuen tarve voidaan määritellä juuri monien palvelujen ja tuen muotojen tarpeena kuntoutustavoitteiden saavuttamiseksi tilanteessa, jossa hänen itsensä on vaikea hakea ja saada palvelua.

Erityistä tukea koskevat säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi, kun

- a) henkilö ei itse kykene hakemaan ja saamaan tarvitse maansa palvelua ja tukea,
- b) henkilön avun saaminen on vaarassa estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa,
- c) keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve tai
- d) suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin. (Sosiaalihuollon soveltamisopas 2017, 26).

Edellisillä tekijöillä on merkitystä muun muassa arvioitaessa sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta ja kuntoutumisen etenemisen mahdollisuuksia sekä asiakas-suunnitelmaa laadittaessa. Samalla on pidettävä mielessä sosiaalisen kuntoutuksen edellytykset kytkeytyä ammatilliseen ja lääkinnälliseen kuntoutukseen. Sosiaalisella kuntoutuksella on etenkin nuorten osalta myös koulutukseen ja työllistymiseen tähtäävä orientaatio kuten työikäisten ammatillisella ja lääkinnälliselläkin kuntoutuksella.

Edellä mainituista lähtökohdista voidaan todeta, että kuntoutus

- on tavoitteellista,
- on prosessinomaista,
- koostuu eri palveluista, toiminnoista ja tulonsiirroista.

Kuntoutuminen

- etenee asetettujen tavoitteiden mukaan,
- etenee asiakkaan omien voimavarojen mukaan,
- on tavoiteltua muutosta.

Sosiaalinen kuntoutus

- vahvistaa toimintakykyä ja elämänhallintaa,
- vahvistaa osallisuutta: itsenäistä selviytymistä, kykyä selvittää arkipäivän toiminnoista ja vuorovaikutussuhteista,
- edistää työelämäosallisuutta.

Nykymuotoisen sosiaalisen kuntoutuksen fokus on nuorissa ja työikäisissä (esim. HE 164/2014). Keskeinen kohderyhmä ovat nuoret, joilla on vaikeuksia kiinnittyä koulutukseen, työllistämistä tukeviin palveluihin ja työmarkkinoille. Ryhmä nostetaan esille sosiaalista kuntoutusta keskeisesti ohjaavassa sosiaalihuoltolaissa ja lakia edeltäneessä hallituksen esityksessä (L 1301/2014, 17 §; HE 164/2014). Nuorten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan tarpeen mukaisesti yhteistyössä nuorisotoimen, sosiaali- ja terveystoimen, opetustoimen, työ- ja elinkeinohallinnon sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Yksittäisten toimenpiteiden sijaan tuki muodostaa jatkumon, jossa tuki räätälöidään tarpeiden mukaisesti. (HE 164/2014.)

Tukea kohdennetaan pääasiassa niille, joiden itsenäinen suoriutuminen on vaikeutunut ja on samanaikaisesti monia palvelutarpeita. Ihmisten tilanteet kuitenkin vaihtelevat muun muassa toimeentuloturvan ja palveluiden käytön osalta. Osalla asiakkaista on mielenterveys- ja päihdeongelmia, ja monet ovat pitkäaikaisasiakkaita ja kauan työttömänä olleita. Useilla on lisä- ja uudelleen koulutuksen tarvetta. Mukana on myös maahanmuuttajia ja vankilasta vapautuneita. Sosiaalisen kuntoutuksen keinoin voidaan tarvittaessa tukea muun kuntoutuksen (esimerkiksi nuoret kuntoutusrahan saajat) tavoitteiden toteutumista.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa kuntoutuja saa parhaan käytettävissä olevan tuen elämäntilanteensa edistämiseen. Määritelmän mukaisesti se on siis tehostettua tukea – ja kuten edellä todettiin – pääasiassa erityisen tuen tarpeessa oleville.

Keinovalikoimaan kuuluu

1. sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;
2. kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;
3. valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;
4. tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin (mm. toiminnallisten menetelmien keinoin, kuten sosiaalipedagogisten menetelmien hyödyntäminen);
5. muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalinen kuntoutus edistää osallisuutta ja toimintaa. Se on ytimeltään vapaaehtoisuuteen perustuvaa. Taloudellisten tukien mielessä se on kokonaan tai lähes kokonaan kannustamatonta, mikä poikkeaa muista kuntoutuksen muodoista. Se on keinovalikoimaltaan suurelta osin yhteisöllistä ja pakotonta.

Sosiaalinen kuntoutus on osa monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sitä on toteutettava tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen kuuluu, että kuntoutumisprosessiin voidaan yhdistää tarvittavia palveluja ja tukitoimia yli sektorirajojen, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluja. (HE 164/2014.) Siihen voidaan sisällyttää myös tukitoimia, jotka eivät ole luonteeltaan palvelua, kuten tulonsiirtoja ja esimerkiksi harrastustoiminnassa tukemista.

3 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN JÄRJESTÄMINEN JA ETENEMINEN

3.1 Vastuullinen asiakasohjaus ja annettava tuki

Erityistä ja tehostettua tukea tarvitsevien asiakkaiden osalta julkisen sosiaalityön asiantuntemus on keskeistä etenkin sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen, koordinoinnin, palvelutarpeen arvioinnin, asiakassuunnitelman ja palveluja koskevien ratkaisujen sekä vaikutusten arvioinnin kannalta. Käytännössä sosiaalityöntekijän pätevyyden omaavat työntekijät ovat työskennelleet kuntien palveluksessa erillisissä kuntien sosiaalitoimistoissa tai yhdistetyissä sosiaali- ja terveystieteissä. Yleensä tarjottavien palvelujen osalta esimerkiksi sairaaloiden sosiaalityöntekijöillä ei ole ollut päätäntävaltaa.

Käytettävissä olevien dokumenttien perusteella tulevaisuudessa erityistä ja tehostettua tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelujen järjestämis- ja koordinaatiovastuu on maakunnilla, jolloin niiden palveluksessa olevat sosiaalityöntekijät ovat sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeisessä asemassa. Olemassa olevien suunnitelmien mukaan paikallisen organisoinnin ja tuen yhteensovittamisen kannalta niin sanotut sote-keskukset ovat keskeisessä asemassa. Niissä on tarkoitus työskennellä myös maakunnan sosiaalityöntekijöitä.

Sosiaalisen kuntoutuksen koordinaatiovastuulla toimivaa sosiaalityötä voidaan nimittää vastuulliseksi asiakasohjaukseksi. Asiakasohjauksen ideasta on englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetty käsitettä ”case management”. Se voidaan ymmärtää palveluiden koordinoinnin ja asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvän epävarmuuden hallitsemiseksi kehitettynä, systeemisenä yksilökohtaisen sosiaalityön suuntauksena (Piirainen 1995, 245). Muina termeinä on käytetty muun muassa tehostetun huollon käsitettä (Sipilä 1989) ja asiakaskeskeistä yksilö-

työtä (Satka 1990). Erilaiset hoitoketjut, palveluiden ohjaaminen, erilaisen asiantuntemuksen rationaalinen käyttö ja palvelukehien kertaantumisen välttäminen ovat asioita, jotka toistuvat aluetta käsittelevissä teksteissä (esim. Akabas, Gates & Galvin 1992, 124). Suomalaisessa käsitteistössä tällaisesta yhteensovittamisesta on käytetty myös termiä asiakas- ja palveluohjaus.

Vastuullisen asiakas- ja palveluohjauksen periaatteisiin kuuluu, että se on käsitteellistettävä ja toimeenpantava systeeminä. Se on eri organisaatioiden, yksilöiden ja asiantuntijoiden välistä toimintaa. Järjestelmä tavoittelee sitä, että asiakkaiden autonomia kasvaa ja sosiaalinen pärjääminen edistyy, ja sen avulla pyritään varmistamaan, että kaikki asiakkaan kuntoutumiseen liittyvät palvelut hoitavat vastuunsa. Tavoitteellisuus ja tulorientoituneisuus tyypittävät toimintaa. (esim. Akabas ym. 1992; Piirainen 1995, Piirainen, Linnakangas & Suikkanen 2018.)

Kuntoutuksen uudistamiskomitean mietinnössä todetaan sosiaalipalvelujen uudistamistarpeita silmällä pitäen, että

"Maakunta vastaa siitä, että maakunnan alueella on toiminta- ja työkyvyn tuen ja kuntoutuksen toimintamalli ja monia palveluja (ml. kuntoutuspalvelut) tarvitseville keskitetty asiakas- ja palveluohjaus" ja että "Monia erilaisia palveluja tarvitsevien asiakkaiden kuntoutumisen prosessin hallitsemiseksi asiakasprosessista päävastuussa olevan tahon on otettava käyttöön vastuullisen asiakasohjauksen malli (case management). Tarvittaessa prosessivastuutahon on osoitettava vastuuhenkilö, joka vastaa asiakkaan kuntoutuksen palvelukokonaisuuden yhteensovittamisesta."
(Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi 2017, 43.)

Tällä hetkellä kunta vastaa siitä, että monia palveluja tarvitseville on asiakas- ja palveluohjausta, joka julkisen toimijan vastuulla olevana mahdollistaa julkisen vallan käyttämisen.

Asiakasprosessi koostuu seitsemästä osasta, kuten sosiaalityön, sosiaalipalvelujen ja sosiaalihuollon asiakasprosessit yleensäkin (vrt. Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 23):

1. asian vireille tulo (asiakkaan itsensä toiminta, eri tahojen ohjaus ja sosiaalityöntekijän toteuttama asiakkaan tapaaminen);

2. palvelutarpeen arviointi (sosiaalityöntekijä);
3. asiakassuunnitelman tekeminen (sosiaalityöntekijän vastuulla ja asiakkaan ehdoilla, tarvittaessa muiden yhteistyötahojen tukemana);
4. asiakaskohtaisten palveluihin liittyvien ratkaisujen tekeminen (asiakas, sosiaalityöntekijä ja palvelujen tuottajiin liittyvä yhteistyö);
5. toimenpiteiden ja palveluiden toteuttaminen (myös ns. toiminnalliset menetelmät, palvelujen tuottajat);
6. vaikutusten arviointi ja
7. asiakkuuden päättäminen.

Asiakasprosessin eri vaiheissa sosiaalityöntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden on noudatettava lainsäädäntöä ja sosiaalialan ammattihenkilöstön eettisiä periaatteita. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet sisältävät muun muassa seuraavat periaatteet:

- ihmisen oikeus ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan,
- arvostava vuorovaikutus ja luottamus,
- itsemääräämisoikeus ja osallisuus,
- jokainen ihminen on ainutlaatuinen kokonaisuus,
- jokaisella ihmisellä on voimavaroja ja vahvuuksia,
- jokaisella on oikeus osuuteen voimavaroista,
- yhdenvertaisuus
- erilaisuuden hyväksyminen,
- velvollisuus vastustaa epäoikeudenmukaisia toimintatapoja, käytäntöjä ja syrjintää. (Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017. Talentia. Ammattieettinen lautakunta 2013–2016.)

Ohjautuminen sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointiin voi tapahtua oma-aloitteisesti asiakkaan itsensä toimesta, sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen ohjaamana, terveyspalveluista, koulutuspalveluista, nuorisotyöstä ja työvoimapalveluista.

3.2 Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arvioinnissa huomioon otettavat asiat

Sosiaalisessa kuntoutuksessa on keskeisesti kysymys julkisen toimijan (tällä hetkellä kunta, tulevaisuudessa maakunta) järjestämisvastuulla olevasta, mutta harkinnanvaraisesta toiminnasta. Sosiaaliseen kuntoutukseen sisällytettä-

vien palvelujen myöntämisen pitää aina perustua yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin.

Palvelutarpeen arviointi sisältää (L 1301/2014, 37 §):

1. yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;
2. sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;
3. asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;
4. asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion omatyöntekijän tarpeesta.

Ensimmäisessä vaiheessa on päätettävä, onko tarvetta aloittaa kuntoutusprosessi, minkä vuoksi tehdään kokonaisvaltainen yksilöllinen palvelutarpeen arviointi. Toisin sanoen selvitetään, onko kuntoutustarvetta vai ei. Mikäli kuntoutustarve näyttää olevan ja asiakkaalla on kuntoutumisen mahdollisuus, edetään asiakassuunnitelmaan, johon nimettyjen tavoitteiden toteutumista seurataan koko kuntoutumisen ajan.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointi käynnistyy ottamalla yhteyttä palveluiden tilaajatahoa edustavaan julkista valtaa käyttävään sosiaalityöntekijään (kunta, maakunta). Monella paikkakunnalla on myös esimerkiksi nuorille suunnattuja matalan kynnyksen palveluja ja toimintaa (esim. Ohjaamo-toiminta), joihin voi ottaa yhteyttä suoraan. Niissä voidaan alkaa arvioida tilannetta asiakkaan itsensä ehdoilla ja tukea häntä eteenpäin tarvittaessa. Luonnollisesti toiminta tapahtuu vallitsevan lainsäädännön puitteissa, jolloin on huomioitava muun muassa erityistä ja tehostettua tukevien palvelutarpeen arviointia koskevat ehdot. Palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla henkilöllä on oltava sosiaalityöntekijän kelpoisuus, kuten yleensäkin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla viranhaltijalla (L 1301/2014, 36 §; Sosiaalihuollon soveltamisopas 2017, 26).

Julkista toimijaa edustava sosiaalityöntekijä (nyt kunnan palveluksessa oleva, tulevaisuudessa maakunnan) tekee sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeen arvioinnin, ja tarvittaessa yhteistyössä muiden sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden kanssa asiakkaan suostumukseen ja tarveharkintaan perustuen (L 1301/2014, 36 §).

Palvelutarpeiden arvioinnista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava, että

- käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista (mm. tarvittava yhteistyö sosiaali- ja terveystoimen eri asiantuntijoiden, sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottajien, oppilaitosten, nuorisotoimen, työllistymistä hoitavien viranomaisten ja Kelan kanssa).
- mikäli henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava sosiaalityöntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. (L 1301/2014, 41 §.).

Usein palvelutarpeen arvioinnissa on kuunneltava asiakkaan lisäksi hänen suostumuksellaan asiakkaalle läheisiä ihmisiä ja muita asiantuntijoita. Arviointia tehtäessä on otettava huomioon seuraavat asiat (L 1301/2014, 36 §):

- Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.
- Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisensä tai muiden toimijoiden kanssa.
- Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset.
- Asiakkaan on ymmärrettävä palvelutarpeen arvioinnin sisältö ja merkitys.

Sosiaalinen kuntoutus perustuu aina asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Palvelutarpeen arvioinnissa on huomioitava esimerkiksi pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuudesta sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet sekä väkivaltakokemukset. (HE 164/2014.)

Kun asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää aina hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kuntoutusta terveystalvelujärjestelmässä, työ- ja elinkeinohallinnossa, opetushallinnossa, eläke- ja so-

siaalivakuutusjärjestelmässä, tapaturma- ja liikennevakuutuksessa, veteraanien kuntoutuksessa tai järjestöjen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennustoiminnassa. Sosiaalisessa kuntoutuksessa kuntoutustarpeet voivat liittyä toimintakykyyn liittyvien tekijöiden ja osallisuuden vahvistamiseen, oman pystyvyyden, itsetuntemuksen, itseluottamuksen ja hallinnan tunteen vahvistamisen ja päivittäisen suoriutumisen edistämiseen arkielämään kuuluvissa toiminnoissa. (HE 164/2014.)

Edellä mainittu huomioiden sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta arvioitaessa on jäsennettävä sosiaalista kuntoutusta tavoitteellisenä toimintana ja toimenpiteinä, jolla voi olla liittymäkohtia kuntoutusjärjestelmän kokonaisuuteen ja kuntoutuksen toimintatapaan (ammatillinen, lääkinnällinen, kasvatuksellinen, sosiaalinen). Tämä on tarpeen, jotta sosiaalisen kuntoutuksen yksilölliset tavoitteet voidaan kuvata selkeästi ja suhteessa muihin kuntoutusmahdollisuuksiin. Yksittäiset toimenpiteet ilman sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaista selvittämistä eivät ole sosiaalista kuntoutusta, kuten ei myöskään ennaltaehkäisevä työ syrjäytymisen ehkäisyä lukuun ottamatta.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeiden arvioinnissa on ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn välttämättömyydestä. Sitä tarvitaan, koska:

- sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen ja osallisuuden edistäminen edellyttävät kokonaisvaltaista ja asiakkaan voimavaroista lähtevää otetta,
- sosiaalisen kuntoutuksen erityisosaamista vaativat asiakastilanteet eivät yleensä parane yksittäisellä toimenpiteellä tai interventiolla,
- kuntoutumisen tarpeet ja pulmat ovat usein syntyneet pitkän ajan kuluessa,
- kuntoutustavoitteiden saavuttaminen vaatii pitkäjänteisyyttä. (HE 164/2014, 17§.)

Palvelutarpeen arvioinnissa yksi keskeinen asia on kiinnittää huomiota asiakkaan omatyöntekijän tarpeeseen. Vastuullisesta asiakasohjauksesta vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi ei välttämättä tarvita kaikille asiakkaille omatyöntekijää, mutta tehostetun tuen kohdentamisen, asiakkaiden palveluihin ohjaamiseen ja niissä suoriutumiseen annettavan tuen näkökulmasta se on usein välttämätöntä. Sosiaalityöntekijän pätevyyden omaava työntekijä vastuullisena asiakasohjaajana koordinoi kuntoutusprosesseja varsin kiinteästi tukea tilaavassa (järjestävässä) organisaatiossa, eikä hänellä ole mahdollisuuksia toimia asiakkaan kanssa tiiviisti hänen rinnallaan. Omatyöntekijän ei sen sijaan tarvitse olla sosiaalityöntekijä, mutta hänen on toimittava tiiviissä yhteistyössä vastuulliseen sosiaalityöntekijään (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 128). Usein on tarkoituksenmukaista, että hän on sosiaaliohjaajan pätevyyden omaava sosionomi.

Myös palvelutuotannon tasolla voidaan järjestää niin, että omatyöntekijä toimii sosiaalityöntekijän rinnalla. Omatyöntekijän tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää muun muassa sitä, että palveluissa pysyminen varmentuu, itsenäinen selviytyminen etenee ja tuen tarve päättyy asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen. (L 1301/2014, 38 § ja 42 §.) Omatyöntekijä on asiakkaan tukena, on yhteydessä vastuulliseen sosiaalityöntekijään ja varmistaa osaltaan, että palvelun tai muun tuen vaikutuksia koskeva informaatio välittyy vastuulliselle sosiaalityöntekijälle.

Palvelutarpeen ja mahdollisuuksien arviointi on yksilöllistä. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat tarvitsevat kuntoutumisen polullaan palveluja, tulonsiirtoja ja toimintaa, ja nämä asiat täsmennetään asiakassuunnitelmassa. Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma ovat keskeisiä työvälineitä asiakkaan yksilöllisen elämäntilanteen huomioimisessa ja tuen yhteensovittamisessa (HE 16/2018).

Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arvioinnin pohjalta tehtävä asiakassuunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa.

Asiakassuunnitelma sisältää (L 1301/2014, 39 §):

1. asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta;
2. asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä;
3. arvion asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta;
4. tiedot siitä, kuinka usein asiakas ja asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan;
5. asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista;
6. asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalipalvelujen ja tuen avulla pyritään;
7. arvion asiakkuuden kestosta;
8. tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen ja vastuiden jakautuminen niiden kesken;
9. suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

Edellä on jo todettu, että palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelman teko tapahtuvat julkisen vallankäytön alueella, minkä vuoksi vastuu niistä ei kuulu yksityisille palveluntuottajille tai järjestöille. Tehostettua ja erityistä tukea saavien palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelman laatiminen ovat sosiaalityön tehtäviä, mutta niiden laatimisessa voidaan hyödyntää monialaista asiantuntemusta. Kun erityistä ja tehostettua tukea tarvitsevien sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen käytön aikana voi myös syntyä tilanteita, jossa voidaan käyttää määräysvaltaa yksilöiden käyttäytymisen suhteen, ei palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelman teon vastuuta voida siirtää yksityisille palvelun tuottajille. Tyypillisesti lastensuojelun ja mielenterveys- ja päihdetyön kysymyksissä voidaan käyttää määräysvaltaa, vaikka nämä kysymykset ovat pikemminkin mahdollisia sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyviä sattumanvaraisuuksia kuin sosiaalisen kuntoutuksen luonnetta tyypittäviä.

Kun palvelutarvetta ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä eri palveluja toteuttavien kanssa (L 1301/2014, 36 §, 39 §; HE 16/2018), on näissä tilanteissa kiinnitettävä huomiota asiakkaiden suostumukseen, yksityisyyteen ja tietosuojaan. Esimerkiksi yksityisten palveluntuottajien edellytykset saada asiakasta koskevaa tietoa ovat rajoitetummat kuin julkisen (esim. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin ratkaisu 13.3.2012, Dnro 1608/2011).

Käsitys tarvittavista palveluista ja muusta tuesta ei yleensä synny heti. Yleensä käsitys tarvittavasta avusta ja palvelujen tarpeesta muotoutuu vähitellen, kun kuva asiakkaan tilanteesta täsmentyy ja varmentuu. Vain harvoin palvelutarve voidaan arvioida lyhytkestoisessa tapaamisessa. Tilanteessa, jossa sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi.

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Yhä tarkoituksenmukaisempaan nähdään eri palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jota korjataan asiakkaan palvelutarpeen muutosta vastaavasti (HE 16/2018).

Kun sosiaalinen kuntoutus perustuu kokonaisvaltaisen toimintakyvyn selvittämiseen, se voi edellyttää lääketieteellistä, psykologista, sosiaalista ja hoitotyöhön liittyvää asiantuntemusta sekä tarvittaessa toimintakykyyn liittyviä kokeiluja.

Asiakassuunnitelman jälkeen sosiaalisen kuntoutuksen eteneminen edellyttää

- asiakkaan omatoimisuutta,
- asiantuntijatukea,
- erilaisia tuen muotoja ja vaihtoehtoja sekä
- aikaa kokemusten, saadun tiedon ja oman elämäntilanteen jäsentämiseen.

Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisestä. Päätös on toimeenpantava viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta. (L 1301/2014, 45§.) Vastuullisen asiakas- ja palveluohjauksen avulla myönnettävä tuki voi olla myös muuta kuin palvelua, kuten tulonsiirto- ja tai muuta kuntoutustavoitteiden mukaista tukea vaikkapa tukea harrastuksiin. Harrastepaikan ei tarvitse olla sosiaalisen kuntoutuksen paikaksi profiloitunut yksikkö, eikä harjoitus- tai harrastepaikan tarvitse tietää, että osallistumista tuetaan ikään kuin sosiaalisen kuntoutuksen sateenvarjon alla. Omaehtoisen asumisen opettelu, elokuvissa käynti, ratsastaminen, mopojen korjailu kaveriporukassa tai omaehtoinen kansalaisopiston opintopiireissä opiskelu voi olla hyvinkin voimaannuttavaa ja tukea kuntoutustavoitteiden saavuttamista (esim. opiskelupaikassa pysymistä), mutta voi edellyttää pientä taloudellista panostusta sosiaalisena kuntoutuksena esimerkiksi toimeentulotuen keinoin.

3.3 Voimavaralähtöiset ratkaisut, palveluiden toteuttaminen ja menetelmät

Sosiaalityöntekijän vastuulla olevan palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman tekemisen jälkeen asiakas ohjataan hänen tarvitsemiinsa ja valitsemiinsa palveluihin. Vastuullisena asiakasohjaajana toimiva sosiaalityöntekijä vastaa kuntoutuksen palvelukokonaisuuden yhteensovittamisesta. (vrt. Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi 2017, 43.)

Myös yksittäisen palvelutuottajan tasolla on huolehdittava siitä, että asiakas saa tukea kuntoutumiseensa, ja kuten edellä kuvattiin, tässä voi osaltaan tukena olla sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalle on nimetty omatyöntekijä.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut voidaan tuottaa

- paikallisesti tai maakunnallisesti,
- julkisten tai yksityisten palvelutuottajien toimesta,
- keskitetysti tai tilaamalla eri palveluja eri palvelutuottajilta.

Palveluntuottajilla voi olla käytössään erilaisin asiantuntija- ja osaamiskokoonpanoin erilaisia asiakastyön menetelmiä. Palveluja voidaan käyttää myös tavoitteellisen kuntoutuksen ja suunnitelman täsmentämiseen, kun tavoitteet eivät ole konkretisoituneet. Esimerkiksi vertaistukiryhmissä ja muussa ryhmämuotoisessa toiminnassa kuntoutuja voi verrata kokemuksiaan toisten kuntoutujien kokemuksiin sekä kuntoutustyöntekijöiden tietoon kuntoutumisprosessista ja tarjolla

olevista erilaisista tuen muodoista. Keskinäinen tuki sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus tukevat kuntoutumista.

Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen kuuluvat palvelun tuottajien palvelut ja niiden sisältö määritellään asiakkaiden tarpeiden ja tavoitteiden mukaan, ja tässä palvelun tilaajan asettamilla ehdoilla on keskeinen rooli (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintöluonnos – HE 16/2018 vp, 38). Esimerkiksi toiminnallisissa osakokonaisuuksissa pyritään vahvistamaan asiakkaan mahdollisuuksia löytää ja saada juuri hänen yksilölliseen tarpeeseensa sopivaa valmennusta tai ryhmätoimintaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen keinot eli menetelmät ovat

- otteeltaan erityisesti voimavaralähtöisiä, esimerkiksi sosiaalipedagogisia,
- yksilöllisiä (Liite 1. Palveluntuottajan esimerkki yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen etenemisestä) ja ryhmämuotoisia (Liite 2. Menetelmäesimerkki ryhmätoiminnasta tavoitteiden asettamisen ja saavuttamisen tukena),
- luonteeltaan usein toiminnallisia (Liite 3. Menetelmäesimerkki teatteriryhmätoiminnasta),
- tavoitteellisia ja kuuluvat sovittuun suunnitelmaan (Liite 4. Ryhmätoiminta osana työelämäosallisuuden vahvistamista).

Menetelmäperustaa luonnehtii toimintatapa, jossa asiakas-työntekijä -yhteistyö perustuu ensisijaisesti asiakkaan voimavaroihin (”voimavaralähtöisyys”) eikä hänen heikkouksiinsa. Voimavarat otetaan huomioon ja niitä pyritään kehittämään. Taustalla on ajatus, että ihmiset voivat kasvaa, kehittyä ja muuttua, ja että myös erilaisissa yhteisöissä on voimavaroja, jotka voivat tukea kehitystä ja muutosta. Palvelujen käyttäjillä on edellytyksiä määritellä, mikä heille on parasta (Keskitalo & Vuokila-Oikonen 2018).

Tavoitteet voivat olla esimerkiksi arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, koulutukseen ja työhön tarvittavien asioiden oppimista tai ryhmässä toimimisen taitojen kehittymistä. Yhteiskunnallisena tavoitteena on edistää mahdollisuuksia päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan. Periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla.

Menetelmäperustaan kuuluvat muun muassa psykososiaalinen tuki ja lähityö (kotikäynnit, mukana kulkeminen, kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen; Liite 5. Jalkautuva työ sosiaalisen toimintakyvyn palauttamiseksi ja

vahvistamiseksi), erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan, työtoiminta sekä kaikki asiakkaalle tarjottavat palvelut ja tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa. (HE 164/2014 vp.) Sosiaalinen kuntoutus voi siis sisältää muutakin kuin palvelua. Ihmistä voidaan esimerkiksi tukea omaehtoiseen tai ohjattuun harrastustoimintaan.

3.4 Vaikutusten arviointi

Kokonaisvastuu palvelujen vaikutusten arvioinnista on sosiaalityön vastuullisella asiakasohjauksella. Vaikutusten arviointia voidaan tehdä myös yksittäisten palvelujen tasolla, jolloin on huolehdittava siitä, että yksittäistä palvelua koskeva vaikutustieto palautuu vastuulliseen palveluohjaukseen. Kysymys on sosiaalisen kuntoutuksen keinoin saavutetuista tavoitteista ja aikaansaadusta muutoksesta. Vaikutuksilla ymmärretään asiakkaan elämäntilanteesta ja hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia. Muutoksen esiin saamiseksi on tarpeen suhteuttaa asiakkaan tilannetta palvelua päätettäessä palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmassa kirjattuihin tavoitteisiin.

Sosiaalihuoltolain mukaan (rakenteelliseen) sosiaalityöhön kuuluu sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista (L 1301/2014). Vaikutusten arviointi sisältyy myös saman lain sosiaalityön määritelmään, jonka mukaan sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä. Sen avulla rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus ja sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Lopuksi ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. (L 1301/2014, 15.)

Vaikuttavuuden ja vaikutusten käsitteeseen liittyy muutoksen käsite. Sosiaalihuoltolaki määrittelee sosiaalityön myös muutosta tukeväksi työksi, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä (L 1301/2014, 15 §).

Jotta sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia voidaan mitata, on sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottajilla oltava keinot mitata toiminnan asiakaskohtaisia vaikutuksia (LIITE 6. Vaikutusten osoittaminen). Tavoitteellisen toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi yksilötason vaikutuksia koskeva informaatio tulee palautua vastuulliseen asiakasohjaukseen. Asian varmentaminen sopii osaltaan asiakkaalle nimettävälle omatyöntekijälle, joka voi olla asiakkaan tarpeiden mukaisesti hänen tukena palveluissa. Asian vaatimien tietojärjestelmien, re-

kisterikäytäntöjen ja tarvittavien tietoteknisten laitteiden on oltava sellaiset, että ne mahdollistavat asiakaskohtaisen vaikutusten arvioinnin ja kertyneen arviointitiedon käyttämisen kuntoutusratkaisuja tehtäessä ja asiakkaita palveluihin ohjattaessa.

3.5 Asiakkuuden päättäminen ja saattaen vaihtaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen prosessi päättyy kuntoutustarpeen päättyessä. Tarve päättyy saavutettaessa sosiaalisen kuntoutuksen tavoite tai tilanteessa, jossa todetaan, että asiakkaan tilannetta ei voida edistää sosiaalisen kuntoutuksen keinoin.

Tavoitteiden saavuttaminen liittyy

- edistymiseen päivittäisessä selviytymisessä,
- taitojen ja valmiuksien kehittymiseen,
- palveluiden käyttöön liittyviin siirtymiin ja
- koulutus- ja työllistymisvalmiuksien edistymiseen.

Sosiaalisen kuntoutuksen eri vaiheissa tavoitteiden saavuttamista on voitu tukea asiakassuunnitelmaa täydentäen eri palveluilla ja toiminnoilla niin, että vastuullisesta asiakasohjauksesta vastaava työntekijä on saanut tilanteesta riittävästi tietoa jatkon mahdollistamiseen ja asiakas palveluissa ja toiminnoissa tarpeellisen tuen. Asiakkaan poistuessa sosiaalisesta kuntoutuksesta on huolehdittava, että asiakas saa muuttuneessa elämäntilanteessaan tarpeitaan vastaavia palveluita.

Sosiaalisen kuntoutuksen jälkeen kysymykseen voivat tulla esimerkiksi koulutusratkaisut ja työllistämistoimet (niin sanotut kasvupalvelut). Jotta ei tapahdu katkoksia kuntoutumisessa ja järjestelmätason väliinputoamisia, tarvitaan niin sanottua saattaen vaihtamista, jossa asiakkaan vastaanottava toimija, asiakas ja sosiaalisen kuntoutuksen päättävä toimija kohtaavat. Sosiaalisen kuntoutuksen päättävä toimija on luontevasti sosiaalityöntekijä, joka tekee vastuullista palveluohjausta.

4 KUNTOUTUKSEN YHTEISTYÖ

Moniasiakkuus on tavallinen ilmiö sosiaalisen kuntoutuksen asiakastyössä. Kuntoutusasiakkaille on ominaista monien sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä viranomaispalvelujen käyttö. Asiakasyhteistyö rakentuu pääasiassa asiakkaan tarpeiden mukaan.

Tiettyissä tilanteissa sosiaalisella kuntoutuksella voidaan tukea muita kuntoutusmuotoja ja niissä asetettujen asiakaskohtaisten tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi nuoren kuntoutusrahaa tai ammatillista kuntoutusta saava nuori voi samanaikaisesti saada myös sosiaalista kuntoutusta. Kansaneläkelaitoksen taloudellisten kannusteiden ohessa nuorta voidaan tukea vaikkapa itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihin vahvistavan toiminnallisen sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. Esimerkkinä on psykiatrisia palveluja käyttävä nuori, jolla on ollut myös lastensuojeluasiakkuutta. Hän kokee huonommuutta ja sosiaaliset tilanteet ahdistavina, minkä vuoksi opiskelu tuottaa hankaluuksia. Tällöin hän saattaa hyötyä vaikkapa sosiaalipedagogisesta hevostoiminnasta (eli saa käydä ratsastamassa ja oma hallinnan tunne vahvistuu), joka rahoitetaan sosiaalisena kuntoutuksena.

Sosiaalisen kuntoutuksen ja työhallinnon välinen rajapinta on ollut sosiaalisen kuntoutuksen perustelujen näkökulmasta alue, jossa eri toimijoiden yhteistyössä on haasteita. Sosiaalinen kuntoutus on kuitenkin saanut keskeisen perustelunsa asiakkaiden koulutus- ja työllistymisedellytysten lisäämisestä (koulutus ja työ ovat keskeinen osa osallisuutta). Tapahtuneessa kehityksessä työhallinnon toiminnan ytimenä on kirkastettu avoimille työmarkkinoille pääsyn ja työllistymisen ideaa ja samalla haluttu torjua kehityssuuntaa, jossa riskinä olisi työvoimahallinnon roolin kehittyminen sosiaali- ja terveyspalvelujen pulmien ja aukkojen paikkaajaksi (Piirainen, Suikkanen & Linnakangas 2018). Sitä vastoin sosiaalipalvelujen, niihin liittyvän huollollisia seikkoja sisältävän toiminnan ja sosiaali-

työn on toivottu toimivan vahvemmin TE-hallinnon palvelujen suuntaan. (HE 164/2014 vp; Piirainen, Suikkanen & Linnakangas 2018.)

Sosiaalihuoltolakiin mukaan otetulla sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellä on haluttu kiinnittää huomiota sosiaalihuollon aktivointiulottuvuuteen ja työllistymisen edistämiseen, joiden on nähty toimineen heikosti (HE 164/2014 vp). Sosiaalista kuntoutusta onkin kytketty muun muassa kuntouttavaan työtoimintaan tarkoituksenmukaisten keinojen integroimiseksi kuntoutukseen liittyvien tavoitteiden saavuttamiseksi (esim. Vantaa). Myös aiheeseen liittyvässä hanketoiminnassa työllistymisen edistämistavoitteet ovat esillä (esim. SOKU2 – Sosiaalinen kuntoutus osaksi palvelujärjestelmää).

Kuten aiemmin todettiin, sosiaalisen kuntoutuksen tukitoimet eivät välttämättä ole sosiaali- ja terveystaloudellisia. Tukeen voi liittyä hyvin erilaisia toimintoja ja tukea, mikäli ne ovat kuntoutumistavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta tarkoituksenmukaisia. Tuen muotoja voivat olla esimerkiksi liikkumisen tukeminen, vaikkapa matkakustannusten korvauksin tai matkalipuin, kulttuuripalvelujen käyttöön kannustamista ja tukea tai järjestöjen toimintoihin osallistumisen tukemista. Kuntouttavan kokonaisuuden rakentaminen edellyttää usein monialaista yhteistyötä.

Muutenkin sosiaaliselle kuntoutukselle on ominaista sovittaa yhteen eri palveluja ja toimintoja toimivaksi tavoitteelliseksi jatkumoksi. Jo siinä vaiheessa, kun asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada myös muuta kuntoutusta ja tukitoimia.

5 TULEVAISUUS JA KEHITTÄMINEN

Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuutta määrittää kuntoutuksen ja kuntoutumisen selkeä organisointi ja sille asetettujen tavoitteiden saavuttaminen. Tässä julkaisussa on tuotu esiin yhtenä tarpeellisenä ratkaisuna vastuullisen palveluohjauksen rooli. Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuuden osalta keskeinen kysymys myös on, miten merkityksellisenä sen työelämävalmiuksia ja -osallisuutta vahvistava sekä tavoitteellinen itsenäistä suoriutumista vahvistava toiminta ja yhteistyö nähdään kuntoutusjärjestelmässä ja välittömästi työllistymiseen liittyvissä palveluissa.

Kuntoutuksessa on kyettävä näkemään yksittäisten toimenpiteiden yli asiakkaan mahdolliseen tulevaisuuteen. Elämäntilanteissa tapahtuu positiivista muutosta ja esimerkiksi siirtymä työllisyyteen, jolloin asiakkaat eivät jää kiinni palveluihin. Myös siitä on huolehdittava, että epäonnistumiset eivät johda tilanteeseen, jossa kuntoutuminen alkaisi yhä uudestaan aina alusta, vaan siitä asemasta johon on onnistuttu etenemään. Tavoitteet on oltava saavutettavia ja sosiaalinen kuntoutus voi myös päättyä tilanteissa, joissa mahdollisuuksia kuntoutumiseen ei ole.

Kuntoutusprosessi sisältää asiakkaiden kuntoutumisen, kuntoutukseen osallistuvien työntekijöiden työprosessit ja kuntoutusasian hallinnollisen käsittelyn. Sujuvan kuntoutuksen varmistamiseksi on otettava edellä mainittu kokonaisuus huomioon. Sujuvuuden osalta sosiaalisen kuntoutuksen palvelut eivät ole valmiita. Palveluja tulee kehittää asiakkaiden ja yhteiskunnan tarpeita vastaaviksi. Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana muun muassa vanhoja yhteistyön rakenteita on organisaatioittain ja lainsäädännöllisesti, uudistettu, kumottu ja luotu uusia (Piirainen, Linnakangas, & Suikkanen 2018).

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden osalta on syytä kiinnittää myös tulevaisuudessa huomiota useita palveluja ja tuen muotoja tarvitsevien asiakkaiden

koulutuksen ja työllistymisen tukeen liittyviin kehittämisenäkyviin. Tällä hetkellä käydään keskustelua niin sanotuista kasvupalveluista ja niiden suhteesta muihin palveluihin. Alueiden kehittämistä ja kasvupalveluita koskevassa hallituksen esityksessä (HE 35/2018 vp) todetaan, että maakunnan olisi järjestettävä palveluja käytettävissä olevien määrärahojen rajoissa sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisina kuin asiakkaiden tarve edellyttää (kysymys ei ole subjektiivisesta oikeudesta).

Kehittämistarpeita varsin yleisellä tasolla avaavan esityksen mukaan palvelut on toteutettava siten, että ne muodostavat asiakkaille toimivan kokonaisuuden. (mt.) Palveluprosesseihin voi liittyä myös tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevia tai niiden tarpeessa aiemmin olleita asiakkaita, kuten tässä julkaisussa on aiemmin esitetty. Esityksessäkin keskeinen kysymys on monialaisen tuen saamisen koordinointi, jolla tarkoitetaan työttömän tarvitsemien kasvupalvelujen, sosiaali- ja terveystalvelujen sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutustalvelujen sekä muiden viranomaisten tai tahojen järjestämien palvelujen yhteensovittamista. (HE 35/2018 vp.)

Hallituksen esityksen mukaan monialaisesta palvelutarpeesta ja kasvupalvelujen sekä sosiaali- ja terveystalvelujen tai Kansaneläkelaitoksen järjestämistä valveluilla kuuluvien kuntoutustalvelujen yhteensovittamisesta säädetään ehdotetussa laissa julkisista rekrytointi- ja osaamisen kehittämistäalveluista. Alueiden kehittämistä ja kasvupalveluita koskevassa hallituksen esityksessä (HE 35/2018 vp.) tosin todetaan, että itse palveluintegraation organisointi jäisi pitkälti sen varaan, miten maakunta asiat itse parhaiten näkee. Maakunnan on määriteltävä, miten palvelukokonaisuuksia käytännössä toteutetaan silloin, kun asiakkaat tarvitsevat useita erilaisia ja eri palvelun tuottajien toteuttamia palveluja. Palveluprosessin on kuitenkin oltava läpinäkyvä. Asiakas tarvitsee tietoa, miten käsittely etenee ja milloin päätös palvelun saamisesta valmistuu sekä mitkä oikeudet ja velvoitteet häntä koskevat. (HE 35/2018 vp.) Tässä julkaisussa on esitetty sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin malli sosiaalihuollon näkökulmasta ja niistä lähtökohdista, joihin jo nykytilainsäädäntö antaa mahdollisuudet.

Esityksen mukaan maakunnan olisi huolehdittava erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa olevien asiakkaiden palvelujen valintaan ja tarkoituksenmukaiseen käyttöön liittyvästä ohjauksesta ja neuvonnasta. Esimerkkinä tavasta koordinoita palvelut eli sovittaa ne yhteen esitetään Ohjaamo-tyyppiset yhteistyöalustat, jotka tarjoavat yhteistyörajapinnan. Jatkossakin ne mahdollistaisivat maakunnan, kuntien, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyön palvellessaan nuoria ja nuoria aikuisia substanssilainsäädännön asettamissa puitteissa koulutuksessa,

työnohjausta ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Kehittämistarpeena nähdään, että palvelujen järjestäjät ja tuottajat voivat suunnitella, kehittää ja toteuttaa maakuntien ja kuntien palvelujen muodostamia kokonaisuuksia yhteistyössä. Tähän kuuluvat myös maakuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ja kuntien hyvinvointi- ja terveystalvet. (HE 35/2018 vp.)

Muitakin sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeita on. Osa niistä liittyy selkeästi palvelujen tuotantoon ja toteuttamiseen, osa asiakaskesteiden arvojen toteutumiseen käytännön toiminnassa. Erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen ja Kansaneläkelaitoksen (Kela) järjestämän kuntoutuksen yhteistyön osalta voidaan esimerkiksi kysyä, mitä mahdollisuuksia Kelan palveluntuottajilla olisi kehittää toimintaansa vahvemmin siihen suuntaan, että ne pystyisivät vastaamaan myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelutuotannon sisältötarpeisiin. Selvää ainakin on, että niillä on syvää asiantuntemusta ammatillisen ja lääkinällisen kuntoutuksen kysymyksistä, joiden osa-alueisiin myös sosiaalisella kuntoutuksella on intressejä. Yksi tällainen kysymys on kokonaisvaltainen toimintakyvyn arviointi kuntoutuksen palvelutarvetta arvioitaessa ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä.

Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyy mahdollisuus kehittää erilaisia ja eri asiakasryhmille soveltuvia ryhmämuotoisia palveluja yhteistyössä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Kehitettäessä palveluja yhteistyössä asiakkaiden ja muiden sidosryhmien kanssa puhutaan yhteiskehittämisestä. Se edellyttää tasavertaista osallistumista (LIITE 7. Kehittäjäasiakas-toimintamalli osana sosiaalista kuntoutusta). Yhteiskehittämiseen liittyy arvioinnin näkökulma siinä mielessä, että osallistumisen merkitys ja hyödyt tehdään näkyviksi. Kehittämistarpeet liittyvät muun muassa tavoitteelliseen työskentelyyn, sitä tukevaan asiakasmuutoksen arviointiin ja asiakaslähtöiseen otteeseen, sosiaalisen kuntoutuksen, muun kuntoutuksen ja eri toimijoiden yhteistyöhön, asiakastason kannusteisiin ja muutostyöskentelyn menetelmiin. Kokonaisuuden hallinnan kannalta ratkaisevaa on, että vastuullinen asiakasohjaus on onnistuneesti toimeenpantu.

LÄHTEET

- Akabas, S.H. & Gates, L.B. & Galvin, D.E. (1992) Disability Management. A Complete System to Reduce Costs, Increase Productivity, Meet Employee Needs, and Ensure Legal Compliance. Amacom. American Management Association: New York.
- Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin ratkaisu 13.3.2012, Dnro 1608/2011. Yksityiselle palvelun tuottajalle ei voida luovuttaa kuin välttämättömiä sosiaalihuollon asiakassuhteeseen vaikuttavia tietoja. Saatavilla 13.12.2018 <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/1608/2011>
- Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia. Ammattieettinen lautakunta 2013–2016. Saatavilla http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf
- HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>
- HE 16/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_16+2018.pdf
- HE 35/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alueiden kehittämisestä ja kasvupalveluista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla 8.11.2018 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_35+2018.aspx
- Keskitalo, E. & Vuokila-Oikkonen, P. (2018). Voimavaralähtöisyys sosiaalisen kuntoutuksen viitekehityksenä. H. Kostilainen & A. Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia (s. 84–96). Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja (Diak Työelämä 13). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. (Diak Työelämä). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017: 41. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160273/RAP2017_41.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- L 817/2015. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. Saatavana <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>
- L 2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Saatavana <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Piirainen, K.; Linnakangas, R. & Suikkanen, A. (2018). Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen – Tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Teoksessa J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö (toim.) Mikä on sosiaalisen paikka kuntoutuksessa? (s. 98–122) Lapland University Press.
- Piirainen, K. (1995). Kuntoutussopimus. Tutkimus asiantuntija-asiakas -suhteen sosiaalisesta ylläpidosta. (Acta Universitatis Lapponiensis 7). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Sarvimäki, P. & Siltaniemi, A. (toim.) 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla https://thl.fi/documents/10542/471223/Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_tehtavarakennesuositus_fi.pdf
- Satka, M. (1990). Case management - Yksilötyön jännittävä ulottuvuus. Sosiaaliturva, No 1–2, s. 21–22.
- Sipilä, J. (1989). Case management - laadun parantamista sosiaalihuollossa. Sosiaaliturva, No 23, s. 1147–1149.

SOKU2 – Sosiaalinen kuntoutus osaksi palvelujärjestelmää. Valintaesitys. Euroopan unioni. Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020. Suomen rakennerahasto-ohjelma. Saatavilla 11.11.2018 <http://lapinliitto.tjhosting.com/kokous/2018429-9-1.PDF>

Sosiaalihoitolain soveltamisopas 2017. Sosiaalihoollon soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihoitolain%20soveltamisopas.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntoutus. Saatavilla 5.9.2018 <https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>)

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintöluonnos – HE 16/2018 vp. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaataminen/valiokunnat/sosiaali-ja-terveysvaliokunta/Documents/MIETINT%C3%96LUONNOS_valinnanvapaus_HE_16_2018.pdf

LIITTEET

LIITE 1. PALVELUNTUOTTAJAN ESIMERKKI YKSILÖLLISEN SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN ETENEMISESTÄ

Kuntoutustarpeen arviointi

Kuntoutustarpeen arvioinnin lähtökohtana on asiakkaan muutostarve. Tämä edellyttää, että ohjaavalla taholla on tieto sosiaalisen kuntoutuksen palvelun sisäl- löstä ja sen tarjoamista mahdollisuuksista suhteessa asiakkaan muutostarpeeseen. Asiakaskohtaamisen tarkoitus on selvittää asiakkaan oma näkemys sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteista. Aluksi voi olla hyvinkin pieniä ja konkreettisia tavoit- teita, jotka jäsentyvät ja muuttuvat joustavasti kuntoutuksen edetessä. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet määritellään yhteisesti osaksi laajempaa kokonaisuutta (mm. lääkinnällisen, ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen rajapinnat). Ohjaa- van tahon kanssa asiakas päättää, ottaako itse yhteyttä sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottajaan vai sovitaanko yhteistapaaminen.

Tutustumis- ja kartoitusvaihe ja palvelun sisällön räätälöinti

Asiakkaan hakeuduttua sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajan palveluun tärkeää on kohtaaminen, kuunteleminen ja joustavuus. Huomio kiinnitetään asiakkaan muutostarpeisiin ja tavoitteisiin. Asiakaskohtaiset tavoitteet, palvelun sisältö (toteutusvaihe) sekä toteutusvaiheen alustava kesto ja aikataulut täsmen- netään. Palveluntuottajan tarjoama palvelu voi sisältää ryhmätoimintaa, työelä- mäosallisuutta tukevaa toimintaa, yksilöllistä sosiaalista kuntoutusta ja näiden erilaisia yhdistelmiä.

Tapaamistiheys on kerran viikossa, tarvittaessa useammin. Työskentelyn al- kuvaiheessa korostuu dialogi asiakkaan toiveiden, tarpeiden ja elämäntilanteen kartoituksessa. Jo tässä vaiheessa työskennellään erilaisissa ympäristöissä sekä käytetään monipuolisesti erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja. Voidaan käyt- tää esimerkiksi valokuvausta, maalausta ja piirtämistä, tulevaisuuden muistelua, luontoelämyksiä, liikkumista erilaisissa toimintaympäristöissä ja eläinavusteista toimintaa. Kartoitus vaiheessa on tärkeää löytää keinoja sanoittaa ja tehdä näky- väksi asiakkaan omat haaveet, toiveet ja tavoitteet. Tutustumis- ja kartoitusvai- heessa käynnistetään myös vaikutusten arviointi.

Toteutusvaihe

Toteutusvaiheessa yksilöllisen muutostyön tukena käytetään tavoitteellisesti niitä tutustumis- ja kartoitusvaiheen menetelmiä, jotka on koettu toimiviksi.

Tutustumis- ja kartoitusvaiheessa tehdyn suunnitelman mukainen toiminta ja tavoitteet voivat muuttua toteutusvaiheen aikana asiakkaan elämäntilanteen mukaan. Toteutusvaiheen toiminta voi olla tiiviimpää henkilökohtaista muutostyön tukea (myös ryhmä- ja työtoiminnan aikana) tai harvemmin tapahtuvaa seurantaa ja tukea muiden toimenpiteiden (mm. ammatillinen kuntoutus, työllistymistä tukevat toimenpiteet) aikana.

Yksilöllinen sosiaalinen kuntoutus voi olla lyhytkestoinen intensiivijakso, jonka aikana tapahtuu siirtymä osana suunnitelmaa muihin sosiaaliseen kuntoutukseen liittyviin palveluihin tai pois sosiaalisesta kuntoutuksesta. Yksilöllinen sosiaalinen kuntoutus voi olla myös muuta kuntoutusta täydentävää palvelua, joka voi kestoltaan olla jopa useita vuosia.

Elämänhallintaa vahvistavana sosiaalinen kuntoutus on tukea arjen toiminnoista selviytymiseen, omien asioiden hoitamiseen sekä sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Periaatteena on oppia ja vahvistua yhdessä tekemisen ja asioiden pohtimisen avulla.

Yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen päättyminen

Kuntoutus päättyy sovitusti yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakas voi esimerkiksi työllistyä tai siirtyä muiden palvelujen piiriin (mm. työllisyyspalvelut, koulutus). Yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta toiseen palveluun siirryttäessä varmistetaan, että asiakkaalla on tieto siitä, kuka palvelujen koordinoinnista vastaa ja millä tavalla. Tarvittaessa palvelusta toiseen siirtyminen voi tapahtua ”saattaen vaihteen”.

(Menetelmäesimerkki mukailtu Laukaan Sosku-hankeesta)

LIITE 2. MENETELMÄESIMERKKI RYHMÄTOIMINNASTA TAVOITTEIDEN ASETTAMISEN JA SAAVUTTAMISEN TUKENA

Ryhmän tavoitteena on suunnata omaa tilannetta kohti tulevaisuuden toivottua tilannetta. Ryhmään voi osallistua vahvemmin työelämäsuuntautunein tavoittein tai selkeämmin elämäntapainotuksin. Ryhmässä on enintään kymmenen asiakasta. Ryhmä kokoontuu kerran viikossa neljä tuntia kerrallaan.

Ryhmäkerrat jakautuvat keskusteluosioon ja toiminnalliseen osioon. Jokainen ryhmäkerta alkaa ohjaajien kertomalla tarinalla, joka liittyy keskusteltavaan teemaan. Keskustelujen tarkoituksena on ryhmässä pohtia omaa elämää ja pohtia, miten itselle asetettuja tavoitteita kohti voisi edetä pienin askelin. Keskeistä on ymmärrys omista voimavaroista, vahvuuksista ja kehittämisalueista. Toiminnallinen osuus voi pitää sisällään esimerkiksi tutustumista teatterin tai sirkustoiminnan tarjoamiin mahdollisuuksiin ja välineistöön omien voimavarojen kehittämisessä ja sisältöjen tuottamisessa muille. Jokainen ryhmäkerta päättyy aina rentoutukseen. Ryhmän tapaamisten yhteenveto huipentuu ryhmän harjoitteluun ja toteuttamiseen yhteisesiintymiseen.

Ryhmäkokootumiset rytmittävät arkea, antavat mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin ja ohjaavat parhaimmillaan uuteen harrastukseen. Ryhmän avulla osallisuus ja mielekäs tekeminen lisääntyvät.

(Esimerkki mukailtu Seinäjoen kaupungin etsivän nuorisotyön, kulttuuripalveluiden ja aikuissosiaalityön ryhmämuotoisesta matalankynnyksen toiminnasta, jota kehitetty Sosku-hankkeessa)

LIITE 3. MENETELMÄESIMERKKI TEATTERIRYHMÄTOIMINNASTA

Teatteriryhmä psyykkisten ja sosiaalisten voimavarojen palauttajana ja vahvistajana

Asiakkaiden valikoituminen toimintaan

Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi tehdään ennen tuki- ja palveluratkaisuja. Tällöin taustalla on yleensä jo olemassa oleva kontakti ja aikaisempaa työskentelyä nuoren kanssa.

Palvelutarpeen arviointiin voi osallistua sosiaalityöntekijän lisäksi, henkilön opetustoimesta, ohjaamotoiminnasta (Olkari), etsivästä nuorisotyöstä, päihdetyöstä ja mielenterveystyöstä.

Nuoria rekrytoidaan mukaan toimintaan myös teatteritoiminnan esittelyn avulla. Teatteriryhmän toiminnan esittelyn (oppilaitokset, työpajat yms.) jälkeen nuorella herää kiinnostus lähteä mukaan toimintaan.

Lisäksi valikoituminen toimintaan voi tapahtua nuoren itsensä intressien ja tiedonhankinnan pohjalta. Etukäteinen yhteydenotto ei ole välttämätöntä. Jotkut nuoret rohkaistuvat mukaan ystävänsä innoittamana.

Menetelmät ja toiminta

Ryhmän koko vaihtelee viikoittain ja toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen. Osalle nuorista osallistuminen ryhmän toimintaan on osa muuta toimintaa kuten kuntouttavaa työtoimintaa. Toiminta on säännöllistä. Ryhmän kokoonpano vaihtelee nuorten tilanteiden mukaan (opiskelu / työt / psyykkinen vointi).

Osallistumisen aikana asiakkaat voivat:

- saada voimavaroja osallistavasta ryhmätoiminnasta
- saada yksilöllistä tukea
- saada ohjauksellista tukea
- kokea yhteenkuuluvuutta.

Ryhmätoiminnassa toteutuu yhteistyö teatterialan ammattilaisen ja sosiaalialan ammattilaisen kesken. Molemmat osapuolet tuovat ryhmään oman erityisosaamisensa. Ryhmän toiminnan sisältö määrittyy ryhmäläisten tarpeiden,

heidän voimavarojensa ja toiveidensa pohjalta. Tavoitteena on vahvistaa ryhmään kuuluvia kokeilemaan itselle uusia asioita. Ryhmässä ei voi epäonnistua. Kukin osallistuu omana itsenään ja toimii omien tarpeidensa mukaisesti. Nuori antaa yhteiseen toimintaan oman palasensa. Vertaisuus syntyy vuorovaikutuksessa ryhmäläisten kesken. Ohjaajat ovat osa ryhmää.

Yksilötyöskentelyn yksilötapaamisten sisältönä ovat muun muassa ihmissuhteet, sosiaalinen elämä, talouteen ja asumiseen liittyvät asiat, toimeentulotukiasiat ja muiden etuuksien hakeminen, fyysinen ja psyykkinen terveys. Toiminta sisältää myös ohjausta ja neuvontaa (esim. hakemukset, yhteydenotot viranomaisstahoihin). Toimintaotteena on tarvittaessa ”nuoren rinnalla kulkeminen”. Verkostoyhteistyöhön kuuluu muun muassa yhteisten tapaamisten organisointi ja yhteistyö nuoren läheisverkostossa (elämäkumppanit, vanhemmat ja huoltajat).

(Menetelmäesimerkki mukailtu Mikkelissä lastensuojelupalveluihin kuuluvasta teatteriryhmätoiminnasta, jota kehitetty Sosku-hankkeessa)

LIITE 4. RYHMÄTOIMINTA OSANA TYÖELÄMÄOSALLISUUDEN VAHVISTAMISTA

Pitkäaikaistyöttömien sosiaalista kuntoutusta toteutetaan työelämäosallisuutta tukevana toimintana, johon sisältyy ryhmämuotoista toimintaa. Ryhmätoimintaan ohjaamisen kriteerinä on muun muassa tarve asiakassuunnitelman syventämiselle, työttömyys ja heikko työmarkkina-asema. Yhtenä kriteerinä on se, että suoraviivaisemmin työelämäosallisuutta tukevat palvelut eivät yksin riitä. Syinä ovat usein työ- ja toimintakyvyssä olevat rajoitteet ja epäselvyys siitä, millainen työtoiminta on asiakkaalle sopivaa. Kaikkien asiakkaiden osalta prosessi alkaa palvelutarpeiden arvioinnilla ja yhteistyönä toteutettavalla asiakassuunnitelmalla. Siihen kirjataan muun muassa asiakkaan tavoitteet kuntouttavan työtoiminnan ryhmätoimintaan lähdetessä, toiminnan sisältö ja kesto. Tässä vaiheessa tavoitteet ovat vielä varsin yleisluonteisia: yleisimpiä tavoitteita ovat elämänhallinnan tukeminen, työllisyyspolun edistäminen, sekä sisällön saaminen päiviin.

Elämänhallinnan parantamiseen ja työelämäosallisuuden edistämiseen liittyvä jakso on kolme kuukautta. Tavoitteena on vastata tarpeeseen, jossa henkilöllä on erityisiä haasteita palveluihin sitoutumisessa, aktiivisuudessa ja itseohjautuvuudessa. Asiakkaat osallistuvat toimintaan kahtena päivänä viikossa neljän tunnin ajan. Asiakkaiden kannustimena käytetään muun muassa kaupungin sisäisen matkalipun kustantamista.

Palvelun aikana asiakkailla on omatyöntekijä, jolta saa tarvittaessa henkilökohtaista tukea ja neuvontaa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan rinnalla. Toiminnan pohjana ovat vertaistuki ja suljettu keskusteluryhmä, jossa voi jakaa kokemuksia muiden samassa elämäntilanteissa olevien kanssa. Vertaisuuden tavoitteina ovat osallisuuden, sosiaalisen toimintakyvyn ja sosiaalisten vuorovaikutustaitojen edistäminen.

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on työllistymisedellytysten edistyminen. Yhteistyötä tehdään tarvittaessa terveysohjaajien, sosiaalihojaajien, työvalmentajien ja työpajaohjaajien kesken.

(Tapausesimerkki on mukailtu Vantaan Sosku-hankkeesta ja lähteenä on käytetty Heidi Böckermanin ylemmän amk-tutkinnon opinnäytetyötä)

LIITE 5. JALKAUTUVA TYÖ SOSIAALISEN TOIMINTAKYVYN PALAUTTAMISEKSI JA VAHVISTAMISEKSI

Toiminnan tavoitteet ja kohderyhmä

Tavoitteena on asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn palauttaminen ja vahvistaminen. Kohderyhmänä ovat kuntalaiset, jotka tarvitsevat elämäntilanteessaan runsaasti monia yhtäaikaista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Heitä ovat esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalvelujen käyttäjät, joilla elämänhallinnassa kuntoutuksen tarvetta, ja henkilöt, joille ei ole soveltuvia palveluja tarjolla. Kohderyhmänä ovat myös henkilöt, jotka tarvitsevat tukea elämänhallintaansa ja arkeen rytmitystä, mutta eivät tällä hetkellä kykene vielä esimerkiksi työllistymisvalmiuksia edistävään kuntoutukseen. Yhtenä kohderyhmänä ovat myös vapautuvat vangit ja asunnottomat. Tarkkaa ikärajaa hankkeen kohderyhmään ei tehdä, vaan asiakkuus perustuu jokaisen henkilön yksilölliseen elämäntilanteen ja sen arviointiin.

Tuen muodot

Asiakkaat saavat yksilöllistä jalkautuvaa tukea, ja osa osallistuu ryhmätoimintaan. Jalkautuva sosiaalinen kuntoutus on kokonaisvaltaista ja intensiivistä asiakkaan tukemista ja ohjaamista. Sisältö riippuu asiakkaan tarpeista ja toiveista. Tuen ja palvelujen saajat voivat esimerkiksi opetella kodinhoidollisia asioita, etsiä harrastuksia tai suunnitella tulevaisuutta. Tuki ja palvelu on luonteeltaan psykososiaalista, rinnalla kulkemista, opettelua, neuvontaa, ohjausta, mahdollisuuksien etsimistä, toivon luomista ja ylläpitämistä, yksinäisyyttä lievittävää ja luottamuksellista.

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta on vähäosaisille kuntalaisille tarkoitettu ryhmä, jossa aamupalan lisäksi on mahdollisuus luoda sosiaalisia verkostoja, saada mielekästä tekemistä, tukea ja neuvontaa. Tilat ovat paikkakuntien vuokra-asuntojen tiloissa. Ryhmiä vetävillä työntekijöillä on apunaan kolmannen sektorin toimijoita tai kokemusasiantuntijoita.

Palvelun ja tuen asiakastasoiset vaikutukset

Asiakkaat ovat saaneet järjestystä ja sisältöä arkeensa. He ovat saaneet uskoa tulevaisuuteen ja osa on sujuvamman arjen lisäksi pystynyt palveluiden avulla saamaan kokemusta työelämäosallisuudesta tai aloittamaan koulutuksen. Palveluita

on haettu yhdessä asiakkaiden kanssa, ja heitä on tuettu palveluiden käytössä. Moni on yksinäinen, ja viikoittaisilla työntekijätapaamisilla on tuettu osallisuutta. Myös muut tukiverkostot ovat vähentäneet yksinäisyyttä ja lisänneet osallisuutta. Asiakkaat ovat alkaneet ottaa vastuuta omasta elämästään sekä toimia arjessaan niin, etteivät vaikeat asiat kasaannu. (Esimerkki mukailtu Forssan seudulla toteutettavasta kotiin vietävästä tuesta, jota on toteutettu paikallisessa Soskun osahankkeessa)

LIITE 6. VAIKUTUSTEN OSOITTAMINEN

Palvelujen, toimenpiteiden, ja erilaisten tuen muotojen vaikuttavuudella ymmärretään muutosta toiminnan perimmäisessä tavoitteessa, joka voidaan lukea toiminnan ansiosta johtuvaksi. Kuntoutuksen osalta sillä ymmärretään kuntoutuksessa tavoiteltavaa muutosta asiakkaan tilanteessa, joka on saatu aikaan kuntoutuksen ansiosta. Usein juuri toiminnan ansion osoittaminen asiakkaan tilanteen muutoksesta on vaikeaa, minkä vuoksi voi olla tarkoituksenmukaisempaa käyttää vähemmän latautunutta vaikutusten käsitettä. Vaikuttavuuden käsitteeseen on sisäänrakennettu ajatus kontrolloiduista satunnaistetuista koeasetelmista.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalla on oikeus saada jo sosiaaliseen kuntoutukseen hakeutumistilanteessa selvitys palvelu- ja toimenpidevaihtoehdoista (L 2000/812). Asiakkaalle on selvitettävä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa, muut merkitykselliset asiat sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.

Vaikutusten arvioinnissa on oltava ennakkokäsitys siitä, mitkä ovat ne prosessit ja vaikutusmekanismit, joiden ajatellaan saavan aikaan tavoiteltua muutosta asiakkaan elämässä. Siksi palvelujen on oltava läpinäkyviä niin asiakkaiden oikeuksien kuin vaikutusten arvioinnin mahdollistamisen vuoksi. Toisin sanoen jo ennen palvelujen ja toimenpiteiden vaikutusten arviointia on oltava oletus siitä,

- a) mitä palvelua ja tukea kuntoutuksessa on mahdollista käyttää,
- b) mitkä ovat palvelujen ja tuen muotojen sisällöt,
- c) mitkä ovat palvelujen päävaikutuksia ja muita mahdollisia vaikutuksia,
- d) mitkä asiat selittävät onnistumisia ja epäonnistumisia asiakaskohtaisten tavoitteiden saavuttamisessa,
- e) mitkä olosuhdetekijät ovat merkityksellisiä asiakaskohtaisten tavoitteiden saavuttamisessa.

Edellä mainitut vaikutusten arvioinnissa mukana olevat tekijät määrittävät myös sitä, millä mittareilla vaikutuksia mitataan. Valittujen mittareiden valinnan jälkeen pystytään myös ymmärtämään niiden rajoitukset, kun käsitys vaikutusten arvioinnin reunaehdoista on selkeä.

Kuntoutuksessa aikaansaatujen asiakaskohtaisten muutosten arviointiin on olemassa erilaisia mittareita. Kun mittarit ovat kunnossa, tieto kuntoutuksen vaikutuksista kasaantuu ja varmentuu. Näin muun muassa kuntoutusta toteuttavilla ja asiakkailla on käytettävissään tietoa, mihin suuntaan ja minkä asioiden osalta

muutosta tapahtuu sekä mikä näyttää toimivan ja mikä ei. Mittareiden sisältämien tietojen tallentamiseksi rekisteröintikäytäntöjen on oltava kunnossa.

Lähempää tutustumista varten voidaan mainita muun muassa seuraavat mittarit:

- Kykyviisari
- AVAIN-mittari
- Goal Attainment Scaling (GAS)
- Ascot

LIITE 7. KEHITTÄJÄASIAKAS-TOIMINTAMALLI OSANA SOSIAALISTA KUNTOUTUSTA

Palvelutarpeen arviointi ja kehittäjäasiakkuus

Jokaisella sosiaalisen kuntoutuksen kehittäjäasiakkaalla on omat yksilölliset tavoitteensa. Tavoitteiden saavuttamiseksi laaditaan palvelutarpeen arviointiin pohjautuen asiakassuunnitelma. Suunnitelmaan kuvataan ja kootaan asiakkaan tarvitsema kokonaisuus palveluista, sekä arvioidaan hänen voimavaransa ja läheisverkoston tarjoaman tuen mahdollisuudet. Asiakkaat ovat muun muassa pitkäaikaistyöttömiä, ja useilla on fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia, jotka haittaavat päivittäistä suoriutumista. Asiakkaiden mukaan tulemisen kriteereinä ovat täysi-ikäisyys ja paikallisuus.

Kehittäminen osana sosiaalista kuntoutusta

Yhteiskehittämisessä mukana oleminen on osa asiakkaan yksilöllistä kuntoutumisen polkua. Asiakkaita on mukana esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa, työkokeiluissa, määräaikaissa työsuhteissa (palkkatuella tuetut työsuhteet) ja kokemusasiantuntijakoulutuksessa. Kehittäjäasiakkaat ovat olleet pyydettyinä puhujina esiintymässä useissa paikallisissa seminaareissa ja muissa koulutustilaisuuksissa. Konkreettisia palveluihin liittyviä tuloksia itse kehittämisessä on saatu esimerkiksi ryhmätoimintojen kehittämisessä. Toiminta on vahvistanut asiakkaiden osallisuutta kiinnittämällä heitä erilaisiin toimintoihin ja palveluihin. Lisäksi on saatu motivaatiota omien yksilöllisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Yhteiskehittäjien ydinryhmä

Kehittämistoimintaan mukaan tulneiden asiakkaiden lisäksi kehittäjäryhmään kuuluvat aikuissosiaalityön työntekijät (sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia, johtavia sosiaalityöntekijöitä, palvelupäälliköitä, asumisohjaajia, asumisneuvoja, toimistotyöntekijöitä ja hankehenkilöstöä). Käytettävissä on myös perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon, työllisyyspalveluiden, liikuntapalveluiden, kulttuuritoimen, tiedotuksen, kaupunginteatterin ja järjestöjen edustajia.

(Esimerkki mukailtu Jyväskylän Kehittäjäasiakas-toimintamallista)

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN

JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raporttoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

Diak Puheenvuoro 1: Liisa Kauppinen & Irina Leino & Kirsti Kauppinen (toim.), 2016. Kokemuksellista taidetietä kulkemassa.

Diak Puheenvuoro 2: Jorma Niemelä (toim.), 2016. Sote sosiaalisen kestävyyden vahvistajana (saatavana vain verkkojulkaisuna)

Diak Puheenvuoro 3: Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.), 2016. Muutosvoimaa – tutkielmia diakista ja teologiasta

Diak Puheenvuoro 4: Mari Pulkkinen, Eija Rautasalo & Tuija Rönkä (toim.), 2016. Arjen helmiä – työelämälähtöistä osallistavaa kehittämistä sairaanhoidajakoulutuksessa.

Diak Puheenvuoro 5: Marina Seffansson & Outi Polso, 2017. Masennuksen hoitoon lääkkeitä, terapiaa ja liikuntaa.

Diak Puheenvuoro 6: Päivi Thizt, 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. Ikäarvokas –hankkeen ulkoinen arviointi

Diak Puheenvuoro 7: Hanna Hovila, Anna Liisa Karjalainen & Juhani Toivanen (toim.), 2017. Yhteistyötä, kehittämistä ja kokeilua ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksessa.

Diak Puheenvuoro 8: Päivi Vuokila-Oikkonen & Pirkko Pätynen 2017, Osallistavan yhteiskehittämisen prosessi : Esimerkkinä osallisuutta ja uusia palvelumalleja moniammatillisen palveluohjauksen keinoin (OSUMA) –projekti

Diak Puheenvuoro 9: Keijo Piirainen & Tuula Pehkonen-Elmi 2017, Muuttuivatko palvelut ja mihin suuntaan? Nuorten palvelujen kehittämisen tuloksia Pieksämäellä 2015–2017

Diak Puheenvuoro 10: Anne Surakka, Virpi Kuvaja-Köllner & Reija Paananen 2017. Valmennuspaja Mahiksen vaikutusten ja kustannusten tarkastelua: Aina saattulla ja voi puhua mistä vaan, luottamuksella

Diak Puheenvuoro 11: Heikki Hiilamo, Anne Määttä, Karoliina Koskenvuo, Jussi Pyykkönen, Tapio Rissanen & Sanna Aaltonen 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti

Diak Puheenvuoro 12: Marja Pinolehto (toim.), 2017. Sujuvampia opinpolkuja romaneille ja maahanmuuttajille. Opin portailla Pohjois-Pohjanmaalla -hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 13: Anu Ahola, 2018. Humanoidirobotti pienten alakoululaisten tukena haastaviksi koetuissa vuorovaikutustilanteissa

Diak Puheenvuoro 14: Tiina Ervelius (toim.), 2018. Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella

Diak Puheenvuoro 15: Niina Mäenpää, Katri Perho & Mertsä Ärling (toim.), 2018. Uskalla! It's possible: romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut. Tšetanaal- ja Nevo tiija –hankkeiden loppujulkaisu

Diak Puheenvuoro 16: Mikko Malkavaara (toim.), 2018. Pohdintaa oikeasta, väärästä ja diakoniasta: Kai Henttosen juhlakirja

Diak Puheenvuoro 17: Anu Halonen, Leena Sundqvist ja Marja Tomberg (toim.), 2018. Sujuvampia opintopolkuja maahanmuuttajille Satakunnassa. Opin portailla Satakunnassa –hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 18: Keijo Piirainen, 2018. Kriisiavusta vastuulliseen asiakasohjaukseen. Opas sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin haltuunottoon

